

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**PRIMERJAVA KREDITNEGA TVEGANJA PRI
BANČNEM POSOJILU IN POSLOVNEM NAJEMU**

Ljubljana, avgust 2010

KATJA ZBAŠNIK

IZJAVA

Študentka Katja Zbašnik izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Sergeje Slapničar, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne

Podpis:

KAZALO

UVOD.....	1
1 KREDITNO TVEGANJE	2
1.1 Opredelitev kreditnega tveganja.....	2
1.2 Dejavniki kreditnega tveganja.....	3
1.3 Ocenjevanje kreditnega tveganja	4
1.4 Razvrstitev kreditnega tveganja	4
1.5 Vrste posojil glede na raven tveganja	5
1.5.1 Tveganje pri potrošnikih	5
1.5.2 Tveganje pri pravnih osebah	6
1.6 Merjenje kreditnega tveganja.....	6
1.7 Prenos kreditnega tveganja.....	8
2 NAJEM.....	9
2.1 Vrste najema.....	11
2.2 Vrste tveganj pri najemu	12
2.3 Ocenjevanje in zavarovanje pred kreditnim tveganjem pri najemu	13
2.4 Računovodsko poročanje pri poslovnem najemu.....	14
3 POSOJILO.....	17
3.1 Ocenjevanje in zavarovanje pred kreditnim tveganjem pri posojilu.....	17
3.1.1 Zavarovanje z menico družbe	18
3.1.2 Hipoteka oziroma zastavna pravica na nepremičnini.....	18
3.1.3 Zastava bančne vloge	18
3.1.4 Poroštvo.....	18
3.1.5 Zavarovanje z zastavo vrednostnih papirjev	19
3.1.6 Zavarovanje z zastavo terjatev	19
3.1.7 Zavarovanje pri zavarovalnici.....	19
3.2 Računovodsko poročanje pri posojilu.....	19
4 ZAHTEVA PO KAPITALU ZARADI KREDITNIH TVEGANJ IZ POSOJILA IN NAJEMA PO BASLU II	20
SKLEP	21
LITERATURA IN VIRI	22

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Primerjava finančnega in poslovnega najema</i>	<i>11</i>
---	-----------

UVOD

Šele razvoj finančnih trgov je bistveno pospešil razvoj finančnih instrumentov. Iz različnih razlogov pa so se razvili tudi instrumenti zunanjebilančnega financiranja. Ko govorimo o zunanjebilančnih poslih, imamo v mislih širok razpon različnih poslov. Zunanjebilančno financiranje se razlikuje od navadnega financiranja samo v tem, da ni prikazano v bilanci. Zunanjebilančni posli so zelo razširjeni, čeprav mnogi menijo, da je zunanjebilančno financiranje manj transparentno, manj učinkovito, da se ga uporablja predvsem v špekulativne namene ali zaradi slabše bonitete podjetja. Zato Zakon o gospodarskih družbah zahteva, da je v pojasnilih razkrita vrsta, namen in pomembnost zunanjebilančnih poslov za spremembo finančnega položaja, prihodkov ali odhodkov, poslovnega izida, likvidnosti in spremembe osnovnih sredstev ter izpostavljenost tveganju (ZGD-1, 69. člen, 12. točka). Med zunanjebilančne posle poleg različnih poslov sodi tudi poslovni najem.

Tako kot pri bilančnem financiranju s posojilom, je tudi pri poslovnem najemu upnik izpostavljen kreditnemu tveganju. Kreditno tveganje je tveganje, da kreditojemalec ne bo mogel poravnati vseh svojih obveznosti do upnika, kar pomeni, da bo s plačevanjem obrokov zamujal ali pa svojih obveznosti sploh ne bo nikoli poravnal.

Namen diplomske naloge je primerjati kreditno tveganje pri zunajbilančnem financiranju – poslovnem najemu in bilančnem financiranju – posojilu z vidika uporabnika izkazov, denimo banke, ki prvo tveganje lahko oceni iz računovodskih izkazov, drugega pa ne more, saj se poslovni najem ne izkazuje bilančno. Poslovni najem ustvarja vtis, da je podjetje manj zadolženo, kot je v resnici. Zato je poznavanje kreditnega tveganja pri poslovnem najemu še posebno pomembno.

V nadaljevanju predstavljam vsebinski pregled diplomskega dela, ki obsega štiri poglavja. V prvem delu diplomske naloge opredeljujem, kaj je kreditno tveganje, zakaj je potrebno ocenjevanje le-tega, razvrstitev, kakšne modele ocenjevanja kreditnega tveganja poznamo ter kako banka upravlja s takim tveganjem.

V drugem poglavju opišem najem v osnovi in prikažem, zakaj ga je treba ločevati na finančni in poslovni najem. V naslednji točki opisujem, kakšna so tveganja, kako ocenimo in zavarujemo kreditno tveganje pri najemu. V enem izmed podpoglavij pišem o računovodskem poročanju pri najemu, kako se poroča po Mednarodnih standardih računovodskega poročanja in Slovenskih računovodskih standardih.

V tretjem poglavju opisujem posojilo, kakšne vrste posojil poznamo za pravne osebe, s kakšnimi tveganji se soočajo pri sklenitvi pogodbe, kako ocenjujejo in zavarujejo kreditno tveganje pri posojilu. Poglavje končam z računovodskim poročanjem pri

posojilu, Mednarodnih standardih računovodskega poročanja in Slovenskih računovodskih standardih.

V četrtem poglavju opisujem kakšne so zahteve po kapitalu zaradi kreditnih tveganj in najema po Baslu II.

1 KREDITNO TVEGANJE

1.1 Opredelitev kreditnega tveganja

V strokovni literaturi najdemo več razlag kreditnega tveganja. Splošna in največkrat uporabljena definicija pojmuje kreditno tveganje kot možnost, da posojilojemalec ne bo mogel poravnati svojih pogodbenih obveznosti, in sicer plačila svojih obveznosti ob zapadlosti in v skladu s sklenjeno pogodbo (Brealey in Myers, 2000, str. 809). Kendall (1998, str. 119) pa opisuje kreditno tveganje kot verjetnost, da bo transakcija oziroma bodo transakcije z nasprotno stranko zaradi njene nezmožnosti poravnave finančnih obveznosti neizvršene.

Kreditno tveganje (angl. *credit risk*) banke je opredeljeno kot tveganje, da dolžnik ne bo mogel ali hotel plačevati obresti in/ali glavnice pri posojilih ali vrednostnih papirjih, kot je bilo dogovorjeno (Hempel, Simonson & Coleman, 1994, str. 67).

V Zakonu o bančništvu (Ur. l. RS št. 131/2006, v nadaljevanju ZBan-1, 2006) je zapisano, da je kreditno tveganje tveganje nastanka izgube zaradi neizpolnitve obveznosti dolžnika do banke. Plačilna nesposobnost se pojavi, ko posojilojemalec ni sposoben izpolniti ključnih finančnih obveznosti, kot je npr. odplačilo bančnih posojil. V tem primeru banke utrpijo izgube, ker niso dobile vseh obljubljenih plačil.

Glede na dejstvo, da je kredit oziroma bančno posojilo še vedno prevladujoč vir prihodkov bank, so banke izpostavljene predvsem kreditnemu tveganju (Karpe, 1997, str. 36). Izpostavljenost tako vpliva na likvidnost, donosnost in solventnost banke. Zato je zaradi navedenega upravljanje s tveganjem osnovna sestavina skrbnega in varnega poslovanja banke.

Zakon o finančnem poslovanju podjetja (Ur. l. RS št. 54/1999, v nadaljevanju ZFPP) določa, da mora uprava podjetja zagotoviti, da podjetje redno spremlja tveganja, ki jim je izpostavljeno pri svojem poslovanju, ter sprejeti ustrezne ukrepe, s katerimi podjetje obvladuje ta tveganja. Ta tveganja so:

- likvidnostna tveganja,
- obrestna, valutna in druga tržna tveganja,
- tveganja neizpolnitve nasprotne stranke,

- tveganja zaradi izpostavljenosti do posamezne osebe oziroma skupine oseb, ki predstavljajo enotno tveganje. Izpostavljenost do posamezne osebe je vsota vseh terjatev do te osebe, vrednosti naložb v vrednostne papirje te osebe in vrednosti kapitalskih deležev podjetja v tej osebi.

Ko banka odobri posojilo, sprejme kreditno tveganje in ga poskuša aktivno obvladovati. Banke strankam že na začetku zaračunajo stroške zavarovanja posojila. S tem zavarovanjem si banka zagotovi, da bo v primeru plačilne nesposobnosti posojilojemalca, dolg poravnala zavarovalnica; uporabljajo pa tudi druge finančne instrumente za dodatno zavarovanje terjatev, kot so na primer menica, poroštvo in hipoteka.

Banka se vedno zaveda, da obstaja možnost izpada pri vračanju posojila in pri plačilu aktivnih obresti, kar je lahko občasno ali trajno. Dimovski (1999, str. 55) tako loči občasen izpad, kjer je prizadeta zgolj likvidnost banke, pri trajnem pa tudi premoženje, s katerim banka razpolaga. Da bi banka komitentom v čim večji meri preprečila možnost, da svojih obveznosti ne bi poravnali, sprejema posebne ukrepe, ki so znani s skupnim nazivom zavarovanje kredita, kamor spadajo presoja kreditne sposobnosti, nadziranje posojila in tudi ostala realna zavarovanja (Dimovski, 1999, str. 55).

Kakšna je potencialna izguba iz kreditnega tveganja in kako je velika, pa je odvisno od posamezne vrste izgube. Janevska in Kovač (2003, str. 3) ločita pričakovano izgubo (angl. *expected loss*) od nepričakovane izgube (angl. *unexpected loss*). Prva je izračunana na podlagi statističnih modelov. Z oblikovanjem ustreznih popravkov vrednosti, banka pokriva omenjeno izgubo iz tekočega rezultata. Da bodo popravki vrednosti zadostni, mora banka pravilno vračunati v ceno obrestne marže pri kreditih, da bo na dolgi rok sposobna pokrivati te izgube. Za drugo, t.-j. nepričakovano izgubo, mora banka zagotavljati kapital; gre za razliko med potencialno in pričakovano izgubo, ki jo izmerimo s stopnjo zaupanja. Tretja vrsta izgube pa je izjemna izguba (angl. *stress loss*); izhaja iz izjemnih dogodkov, ki jih banka na podlagi obstoječih podatkov na trgu ne more predvideti, lahko pa jih oceni z uporabo stresnih scenarijev. Pred izjemno izgubo se lahko zavaruje z limiti ali z drugimi oblikami zavarovanj.

1.2 Dejavniki kreditnega tveganja

Dejavniki kreditnega tveganja so osnova za merjenje kreditnega tveganja oziroma ocenjevanje sposobnosti vračila izposojenih sredstev s strani posojilojemalca oziroma najemnika. Šubelj (2000, str. 7) omenja slednje dejavnike:

- mednarodno okolje: neugodni politični dogodki (vojne, embargo), gibanje uvoza in izvoza, neugodno gibanje tečajev,
- domače okolje: politični in drugi izredni dogodki (državni udari), neugodna gospodarska in tržna gibanja (inflacija, sprememba obrestne mere), sprememba

ekonomske politike (sprememba davčne politike, zakonodaje), propad sistema garancij in zavarovanj,

- panoga: motnje v običajnih komercialnih procesih, nespremenljivi komercialni pogoji (prevelika vezanost na financiranje s posojili in najemi), tehnološke spremembe, in insolventnost kupcev, pogajalska moč kupcev in dobaviteljev,
- podjetje: kratkoročna oziroma dolgoročna plačilna nesposobnost, slabo upravljanje z obratnim kapitalom, težave z novimi projekti oziroma s proizvodi.

1.3 Ocenjevanje kreditnega tveganja

Za banko je ocenjevanje posojilojemalčeve sposobnosti vračila izposojenih sredstev in s tem tudi ovrednotenje kreditnega tveganja ključno zaradi njenih treh osnovnih motivov, ki jih našteva Karpe (1997, str. 36):

- pravilno zaračunavanje cene posojila (določanje primerne obrestne mere),
- pravilno določanje višine posojila, ki ga banka odobri posameznemu komitentu
- in pravilna ocena potencialne izgube, ki jo banka utрпи.

Jasno je, da se kreditno tveganje ne pojavlja samo v povezavi s tradicionalnimi kreditnimi posli, temveč tudi pri številnih tako imenovanih izvenbilančnih storitvah in instrumentih, ki jih ponujajo sodobne banke (Karpe, 1997, str. 36).

Filipan (2003, str. 31) poudarja, da je treba kreditno tveganje oceniti zato, da ugotovimo, kakšna je verjetnost, da kreditojemalec svojih obveznosti ne bo poravnal. Prav tako je ključnega pomena merjenje kreditnega tveganja, saj se na podlagi tega izoblikuje pravilna cena kredita, določitev vrste, zavarovanja in postavitev ustreznih limitov zadolžitve za posameznega komitenta.

1.4 Razvrstitev kreditnega tveganja

Pri kreditnem tveganju nastopajo tri vrste podtveganj. Bessis (1998, str. 82) in Slapničar (1999, str. 35) opredeljujeta iste vrste, in sicer:

- tveganje neplačila, ki ga merimo kot verjetnost, da v določenem obdobju pride do neplačila obveznosti (verjetnost neplačila se določa na različne posredne načine),
- tveganje izpostavljenosti, ki izvira iz nepoznavanja bodoče izpostavljenosti v primeru, da so obveznosti neplačane (okvirna posojila, limiti na tekočih računih),
- tveganje poplačila, ki pomeni možnost, da v primeru neplačila v nadaljnji izterjavi ali z unovčevanjem dodatnih zavarovanj ne bo prišlo do poplačila, pri čemer ima najpomembnejšo vlogo kakovost zavarovanja.

Tveganje se pojavlja na vseh področjih poslovanja bank in drugih ustanov. Pojavlja se v obliki (Banka Slovenije, 2007, str. 24):

- tveganih aktivnih bilančnih postavk, kot so nedospeli in dospeli krediti vseh ročnosti, terjatve iz finančnih najemov in izvedenih finančnih instrumentov, naložbe v vrednostne papirje, naložbe v naložbene nepremičnine, obračunane obresti, nadomestila in provizije ter druge postavke, ki jih je mogoče razporediti na posameznega dolžnika in jih je mogoče meriti po metodi odplačne, poštene ali nabavne vrednosti;
- tveganih zunanjebilančnih postavk, med katere štejemo izdane finančne garancije, nekrite akreditive, avale in posle s podobnim tveganjem, na podlagi katerih lahko za banko nastane obveznost plačila.

Banka odloča o kreditnem tveganju tako, da si vnaprej določi usmeritve oziroma kriterije za dajanje posojil, kot na primer: vrste posojil, komitentov, omejitve, ki jih postavijo posameznim komitentom, omejitve glede ročnosti posojil, ceno posojil, oblike zavarovanj, določitev pooblastil pri poslovanju in določitev postopkov nadzora nad kreditnim portfeljem (Majič, 1999, str. 4).

1.5 Vrste posojil glede na raven tveganja

Banke ponujajo vedno več vrst posojil tako za potrošnike kot za pravne osebe. Zaradi različnih vrst posojil so tveganja različna. Za odobritev posojila pravnim osebam in potrošnikom pa banka nameni veliko pozornosti ocenjevanju tveganosti in zavarovanja pred tveganjem.

1.5.1 Tveganje pri potrošnikih

V primeru, da je posojilojemalec fizična oseba oziroma potrošnik, je treba oceniti, ali so njegovi dohodki (plača, pokojnina, otroški dodatek, državna pomoč) po odtegljaju mesečnih obveznosti (dana posojila, najemne pogodbe, zdravstveno zavarovanje...) in novega mesečnega obroka posojila nad zneskom 562 evrov neto oziroma 734,15 evrov bruto, kot določa Zakon o minimalni plači (Ur. l. RS št. 13/2010, v nadaljevanju ZMinP). Banke na različne načine opredeljujejo bonitetne ocene potrošnikov, preden odobrijo posojilo. Nekatere uporabljajo sistem točkovanja, sistem bonitet ter SISBON, ki ga opisujem v nadaljevanju. Po uvrstitvi v določen razred se odobri posojilo, pri katerem banka še vedno nosi kreditno tveganje.

Sistem točkovanja temelji na tem, da posojilojemalec predloži različne parametre za želeno financiranje. Na podlagi tega posojilodajalec oceni, kakšna je njegova kreditna sposobnost. Odobritev posla je odvisna tudi od zavarovanja, zneska posojila, ročnosti in drugih postavk.

Kreditno tveganje je manjše pri potrošnikih, saj gre predvsem za nižje vrednosti financiranja. Posojilodajalec na podlagi odplačevanja starih in novih obveznosti ugotovi, kakšna je njegova plačilna disciplina. Ob neplačevanju obrokov upnik obvešča posojilojemalca s telefonskimi klici, z rednimi pošiljanji odprtih obveznosti, opomini in dopisi. S tem pozove plačnika k bolj rednemu plačevanju in zmanjševanju kreditnega tveganja iz naslova financiranja (interno gradivo BKS Bank).

1.5.2 Tveganje pri pravnih osebah

V primeru, da je posojilojemalec pravna oseba, je postopek odobritve posojila toliko bolj zapleten, saj je treba upoštevati več pravil in komponent. Tudi tveganje je za upnika večje, saj so prisotni posli z višjimi zneski. Poleg predložitve raznih obrazcev, si banke pomagajo z bonitetno oceno podjetja.

Boniteta podaja oceno podjetja o njegovi kreditni sposobnosti in stopnji tveganja, ki jo podjetje nosi, ter odseva oceno kakovosti podjetja za njegove poslovne partnerje (kupci, dobavitelji, banke, zavarovalnice, lizing podjetja) (Lampe, 2007, str. 1). Banke in tudi druga podjetja, ki dajejo posojila, uporabljajo informacije iz letnih poročil podjetij, ki jih posredujejo agencije (Ajpes, Gvin...). Gvin med drugim omogoča vpogled tudi v finančne izkaze in kazalnike podjetja. Nekatere banke povzamejo način internega bonitetnega ocenjevanja po svojem matičnem podjetju, lahko pa jih pridobivajo na podlagi standardiziranih bonitetnih ocen različnih bonitetnih agencij, kot so Standard & Poor's, Moody's, Fitch in Dun & Bradstreet. Tirole (2006, str. 82) navaja, da banke, lizing podjetja in bonitetne agencije pridobivajo bonitetne ocene skozi proces kreditne analize z analizo finančnih podatkov, tržnih in likvidacijskih vrednosti sredstev, sposobnosti in značaj podjetja, sposobnosti menedžmenta in podobno.

1.6 Merjenje kreditnega tveganja

Banka s pomočjo merjenja kreditnega tveganja presodi, ali bo odobrila kredit; v primeru pozitivnega sklepa glede na ocenjeno tveganje oblikuje ustrezne rezervacije.

Karpe (1997, str. 36) našteva, da je merjenje kreditnega tveganja podrejeno trem komponentam:

- izračunu verjetnosti, da obveznosti posojilojemalca ne bodo poravnane pravočasno ali v celoti (angl. *default risk*),
- izračunu izpostavljenosti banke iz naslova kreditnega tveganja v natančno določenem časovnem obdobju,
- in izračunu dejanske izgube v odstotkih, ki jo banka realizira, ko je že uveljavila zavarovanja za odobren kredit oziroma začela postopek izterjave neizplačanega dolga.

Pri oblikovanju pravilne cene posojila in najema je treba na podlagi pridobljenih dokumentov oceniti, kakšnemu tveganju neporavnane obveznosti je upnik izpostavljen. Upnik ocenjuje tveganje na podlagi prejetih ali zunanjih virov.

Banke imajo na voljo več vrst modelov za ugotavljanje kreditnega tveganja. Lahko se odločijo za enega ali več in jih potem sproti primerjajo.

Merjenje kreditnega tveganja sestoji iz *kvalitativne* in *kvantitativne analize* (Dimovski & Gregorič, 2000, str. 82):

- kvalitativna analiza se osnuje na podlagi finančne analize predloženih računovodskih podatkov kreditojemalca, njegovih planiranih finančnih rezultatov in denarnih tokov, da bi ocenili kreditojemalčevo sposobnost servisiranja dolga.
- kvantitativna analiza pa zajema zbiranje podatkov o finančni odgovornosti kreditojemalca in o naravi njegovih finančnih potreb.

Saunders (2000, str. 217) loči vrste modelov merjenja kreditnega tveganja:

- kvantitativne modele, kjer gre za pridobljene informacije od agencij, bank, ki proučujejo dejavnike, ki so specifični za kreditojemalca (sloves, velikost in trajanje odnosa, finančni vzvod, nihanje prihodkov, vrednost terjatev, ki jih uporabimo za zavarovanje kredita) in tržne dejavnike, ki imajo vpliv na vse kreditojemalce; vključujejo še osebno presojo analitika;
- modele kreditnega točkovanja, ki se uporabljajo ali za izračun verjetnosti neplačila ali za razvrščanje kreditojemalcev v razrede z enako verjetnostjo neplačila. Posojilojemalca spoznamo z izbiro in povezovanjem različnih ekonomskih in finančnih značilnosti. Opredelimo, kateri so najpomembnejši dejavniki za kreditno tveganje, ovrednotimo pomembnost dejavnika in tako lažje izločimo posojilojemalca s previsokim kreditnim tveganjem. Model nam je v pomoč tudi, ko izračunavamo potrebne vrednosti rezerv za bodoče izgube;
- novejšje modele.

Merila za razvrščanje so subjektivna in objektivna. Objektivna določa bančna regulativa, ki upošteva dolžino zamude, s katero dolžnik poravnava svoje obveznosti, medtem ko se subjektivna določajo na podlagi razvrstitev komitentov glede na oceno njihovega finančnega položaja.

Pri ocenjevanju pa ne ločimo samo teh treh modelov, temveč tudi (Saunders, 2000, str. 217–219):

- Kvantitativne modele, ki nam dajo objektivnejšo oceno kreditnega tveganja, saj temeljijo na matematičnih in statističnih metodah (struktura donosnosti, modeli rangiranja...).

- Ugled kreditojemalca, boljši ko je, bolj je zanimiv za banko, za katero je ugled zadostno zagotovilo, da določenemu kreditojemalcu odobri kredit.
- Finančni vzvod kreditojemalca, kjer gre za razmerje med dolžniškim in lastniškim kapitalom. Verjetnost, da posojilojemalec ne bo plačal oziroma vrnil posojila, narašča skladno z večanjem razmerja med dolžniškim in lastniškim kapitalom.
- Variabilnost dobička. Če so nihanja pri dobičku velika, se povečuje verjetnost, da komitent ne bo poravnal svojih obveznosti. Za banke je bolj pomembno, da imajo komitenti stalen dobiček.
- Zavarovanje posojila je v primeru, če kredit ustrezno zavarujemo, zelo ugodno za varovanje tveganja, ki mu je izpostavljena banka. Posledično pa je za banko taka pogodba manj donosna, saj bo premija za tveganje v tem primeru nižja.
- Poslovni cikel faza, v kateri je gospodarstvo, sta zelo pomembna dejavnika za banko, ko ocenjuje verjetnost neplačil svojih komitentov.
- Obrestna mera v določeni meri vpliva na obseg kreditiranja. Ko je obrestna mera namreč visoka, se potrošniki manj odločajo za najem kreditov, če donosnost naložb, kamor investirajo, ne obeta sorazmerno visokih donosov.

1.7 Prenos kreditnega tveganja

Banke se zavedajo problema kreditnega tveganja in ga omejujejo z ocenjevanjem kreditne sposobnosti stranke in z določanjem limitov na izpostavljenosti do fizičnih in pravnih oseb. V zadnjih letih opažamo, da se pri upravljanju kreditnega tveganja uporabljajo čedalje bolj različne metode prenosa tveganja (Janevska, 2004, str. 1).

Prenos kreditnega tveganja (angl. *credit risk transfer*) ni novost na finančnih trgih, saj banke nekatere instrumente oziroma tehnike za prenos tega tveganja uporabljajo že vrsto let; na primer finančne garancije, listinjenje in zavarovanje posojil pri zavarovalnicah. V zadnjem času so zelo pomembne novosti in inovacije v informacijski tehnologiji. Ključne razloge za hiter razvoj lahko najdemo v trendu zniževanja obrestnih mer, iskanju donosnejših investicijskih možnosti, cenejših načinov financiranja in možnosti kapitalske arbitraže. Pogoj za naraščajočo uporabo različnih instrumentov za prenos kreditnega tveganja v bankah pa je sprememba v načinu razmišljanja posameznih bank (Janevska, 2004, str. 1).

1.8 Vrste tveganj pri posojilu fizični osebi

Posojilo lahko vzame vsak državljan Republike Slovenije, ki je starejši od 18 let in ima stalne prilive na svoj transakcijski račun. Banke zato pred odobritvijo posla preverijo posameznikove prilive v zadnjem obdobju, stanje zadolženosti in poravnavanje obveznosti. Banke in hranilnice so s 1. 1. 2008 vzpostavile elektronski informacijski sistem SISBON. V njem se zbirajo in obdelujejo podatki, ki se nanašajo na zadolženost in

korektnost izpolnjevanja pogodbenih obveznosti fizičnih oseb posameznikov; so dodatna informacija za določitev kreditne sposobnosti, od katere je odvisna odobritev posla in določitev pogojev za posamezno storitev. SISBON komitentom omogoča enostavnejše dokazovanje svoje bonitete, poenostavitev postopkov odobravanja posojil in s tem prihranek časa. Realnejša ocena bonitet komitenta omogoča pridobitev posojila v višini, ki jo še dovoljuje kreditna sposobnost posameznika (Združenje bank Slovenije, 2010).

Združenje bank Slovenije v imenu podpisnic dogovora skupaj s pogodbenim obdelovalcem podatkov upravlja sistem SISBON in zagotavlja njegovo pravilno in nemoteno delovanje, kar pomeni, da zagotavlja delovanje programske in strojne opreme ter njeno fizično in elektronsko zaščito. Združenje bank Slovenije in pogodbeni obdelovalec podatkov pa nimata pravice do vpogleda in pooblastila za vpogled zbirke podatkov, ki jih vsebuje sistem.

SISBON komitentom zagotavlja enostavnejše in kakovostnejše določanje bonitete in kreditne sposobnosti, kar jim zagotavlja pridobitev posojila v višini, ki ustreza njihovi kreditni sposobnosti. Podpisnicam tega dogovora pa zagotavlja popolnejši vpogled v zadolženosti posameznikov in izpolnjevanje njihovih pogodbenih obveznosti, preglednejše poslovanje s komitenti in možnost zmanjšanja potencialnih tveganj pri sklepanju poslov s prebivalstvom (Združenje bank Slovenije, 2010).

Dne 25. 6. 2010 je bilo v sistemu 22 podpisnic dogovora, ki so uporabnice in upravljavke zbirk osebnih podatkov svojih komitentov v SISBON. Podpisnice dogovora vzdržujejo in nadzorujejo zbirke podatkov ter odgovarjajo komitentom in tretjim osebam za njihovo pravilnost in ažurnost posredovanih podatkov. Uporaba sistema pa ni omogočena podjetjem, ki ponujajo najem (lizing podjetja), ker le-ta niso podpisniki dogovora, pa čeprav so ravno banke, ki so podpisnice, lastnice teh podjetij.

2 NAJEM

Namesto da neko nepremičnino ali premičnino kupimo na up oziroma jo financiramo z bančnim posojilom, jo lahko najamemo. Najem je pogodbeni dogovor med najemodajalcem in najemojemalcem, v katerem je natančno določeno, da lahko najemojemalec uporablja sredstvo, prejeto v najem, za kar pa mora najemodajalcu plačevati obroke, katerih vrednost je bila dogovorjena. Gerbec in Košir (1999, str. 33) opredeljujeta najem kot obliko poslovnega dogovora, pri katerem dajalec najema kot lastnik najetega predmeta ta predmet prepusti najemojemalcu v uporabo. Najemojemalec plačuje najemnino za pogodbeno časovno obdobje, ki pa se običajno obračunava v mesečnih obrokih.

MSRP št. 17.4 (2005) v opredelitvi pojma lizing oziroma najem le-tega razlaga kot pogodbeno razmerje, v katerem najemodajalec prenese na najemnika v zameno za plačilo ali niz plačil pravico do uporabe sredstva za dogovorjen čas. Razlikujemo finančni in poslovni najem; od te razvrstitve je odvisna računovodska, davčna, pravna in finančna obravnava.

Poslovni najem je po Slovenskih računovodskih standardih 1.59 (2006) (v nadaljevanju SRS) vsak najem, ki ni finančni najem, oziroma najem, pri katerem ne pride do pomembnega prenosa tveganj in koristi, povezanih z lastništvom. Kot tveganja standard omenja možnost izgube zaradi neizrabljene zmogljivosti ali tehnološke zastarelosti ter nihanja donosa zaradi spreminjanja gospodarskih okoliščin. Koristi pa so lahko povezane s pričakovanjem, da bo uporaba najetega sredstva prinašala dobiček v njegovi dobi uporabe.

Poslovni najem je po SRS (2006) posebna vrsta financiranja, ki je namenjena vsem, ki jih zanima predvsem uporaba, ne pa toliko nakup predmeta financiranja po izteku pogodbenega razmerja. Primeren je predvsem za podjetja in podjetnike, saj omogoča le uporabo določenega izbranega predmeta najema za dogovorjeno obdobje, saj lastništvo po preteku trajanja ne preide na najemojemalca. Če ima najemojemalec v pogodbi določeno fiksno obrestno mero, so mesečni obroki najemnine ves čas pogodbenega razmerja enaki in fiksni, kar najemojemalcu omogoča natančno načrtovanje stroškov, finančnih obveznosti in optimizacijo finančnih tokov.

Prvo lizing podjetje v Sloveniji je bil KBM Leasing Maribor, ki je bilo ustanovljeno leta 1989. V zadnjih petih letih se je v Sloveniji lizing sektor zelo razvil. Mnogo lizing podjetij je podružnic tujih podjetij. Za temi stojijo kapitalsko močni lastniki in zato jim to omogoča dostop do cenejših finančnih virov in ponudb.

Zadnji statistični podatki za lizing sektor v Sloveniji za obdobje od 1. 1. 2010 do 31. 3. 2010 razkrivajo, da je še vedno najmočnejše lizing podjetje Hypo Leasing s 23,39-odstotnim tržnim deležem (Združenje bank Slovenije).

Pred letom 1984 se najemi niso obravnavali bilančno (v Sloveniji pa ne pred letom 1993). Zaradi pereče problematike, da izvenbilančna obravnava obsežnih poslov financiranja opreme zavaja uporabnike računovodskih izkazov, je bil kasneje sprejet standard, da se mora najem v določenih primerih izkazovati bilančno, in sicer v primeru finančnih najemov in nepreklicnih poslovnih najemov, pri katerih večji del poslovnih tveganj ostane najemniku. Zato je treba poleg tistega, kar zahteva Mednarodni standard računovodskega poročanja 7 (v nadaljevanju MSRP 7), razkriti še obveznost, ki izhaja iz najmanjše vsote najemnin, ki bremeni najemnika v treh obdobjih, celotno vrednost možnih najemnin,

pripoznanih kot odhodki v obdobju in splošen opis najemodajalčevih najemnih pogodb (MRS 17).

2.1 Vrste najema

Podjetja in posamezniki se morajo zaradi uvedbe novih tehnologij v svetu vedno bolje znajti in iskati nove načine financiranja sredstev podjetij. Glede najemov, enega izmed načinov financiranja opreme, obstajajo različne delitve, na primer glede na predmet najema, vrsto opreme, trajanje itd. V osnovi pa najem razvrščamo na finančni in poslovni najem, ki se med seboj razlikujeta z davčnega in računovodskega vidika. Bergant (1995, str. 27) razlaga:

- pri finančnem najemu najemodajalec osnovno sredstvo izkaže v svojih osnovnih sredstvih, kot vir pa izkaže obveznost plačila obrokov v višini njegove današnje vrednosti oziroma poštene nabavne vrednosti osnovnega sredstva, če je le ta manjša. Pri takšnem najemu gre za prenos vseh oblik tveganj in koristi na najemodajalca, pogodba pa je lahko s strani najemodajalca ali najemodajalca kadarkoli preklicana.
- pri poslovnem najemu najemodajalec ne izkazuje predmeta najema v svoji bilanci stanja. Zneski najemnin oziroma anuitetnih plačil so opredeljeni kot odhodek tekočega poslovanja. Pri poslovnem najemu lahko najemodajalec prekliče pogodbo kadarkoli, stroške zavarovanja, vzdrževanja in tveganje zaradi tehnološkega zastaranja pa nosi najemodajalec.

V tabeli 1 je prikazanih več osnovnih razlik med finančnim in poslovnim najemom.

Tabela 1: Primerjava finančnega in poslovnega najema

	FINANČNI NAJEM	POSLOVNI NAJEM
1.	Obdobje najema običajno zajema skoraj celotno obdobje dobe koristnosti predmeta najema.	Najemodajalec skozi dobo koristnosti predmeta isti predmet ponudi v najem večkrat različnim osebam.
2.	Prekinitev pogodbe ni možna oziroma mora najemodajalec poravnati ob prekinitvi sedajo vrednost neplačanih obrokov.	Pogodbo je mogoče odpovedati v kratkem času brez kakršnih koli posledic.
3.	Vzdrževanje, popravila in zavarovanje so strošek in skrb najemnika.	Pogodba lahko vključuje določila, da te stroške nosi najemnik.
4.	Najemodajalec nosi tveganja izgube, okvar, zastarelosti in višine preostale vrednosti.	Tveganje okvar in zastarelosti nosi najemodajalec.
5.	Najemodajalec običajno nadzira naročanje, dostavo in odtujitev predmeta.	S predmetom razpolaga najemodajalec.

6.	Ob odtujitvi sredstva večji del iztržka pripada najemorejmalcu.	Celoten iztržek ob odtujitvi pripada najemodajalcu.
----	---	---

Vir: R. Grant & D. Gent, Asset Finance an Leasing Handbook, 1992, str. 16–17.

Računovodsko-finančni oziroma bilančni vidik za najemodajalca in najemorejmalca

Kot sem že omenila, pri poslovnem najemu najemorejmalec lahko koristi vse prednosti izvenbilančnega financiranja. Celotna najemnina predstavlja odhodek in posledično znižuje davčno osnovo pri obračunu davka na dohodek.

Najemorejmalec posamezno najemnino knjiži kot direktni strošek najema.

Davčni oziroma ekonomsko-pravni vidik

Davčna zakonodaja v Sloveniji obravnava poslovni najem kot promet storitev. To pomeni, da je davek na dodano vrednost obračunan skladno z izdanimi računi, to je za vsako posamezno najemnino, in za najemorejmalca predstavlja vstopni davek na dodano vrednost; tako se vsak mesec posledično izstavi račun za najemnino ter 20-odstotni davek na dodano vrednost. Pri operativnem najemu se lahko davek na dodano vrednost poravna ob sklenitvi pogodbe ali se odloži plačilo na čas, ko dobi najemorejmalec ta davek povrnjen.

Dajalec najema v trenutku nabave predmeta najema izkaže v svoji bilanci osnovna sredstva, ki jih mesečno amortizira. Obračunani DDV nato tudi plača državi zadnji dan v naslednjem mesecu od dneva izstavitve mesečnega računa.

2.2 Vrste tveganj pri najemu

Poleg kreditnega tveganja, ki sem ga opisovala v prvem poglavju, so pri najemu prisotne še druge vrste tveganj, ki izhajajo iz poslovanja in s katerimi je povezano ustvarjanje denarnih tokov. Posamezna tveganja so v praksi med seboj prepletena in se povezujejo. Vsaka institucija, ki se ukvarja s finančnimi posli, je izpostavljena različnim tveganjem, odvisno je le, kakšna je intenzivnost vplivanja le-teh.

V primeru finančnega najema gre za prenos lastniškega tveganja in koristi na najemnika in zaradi tega ga je treba pripoznati v bilanci stanja. Največje tveganje pri najemnih poslih je neizrabljena zmogljivost predmeta pogodbe, tehnološka zastarelost in nihanje donosa zaradi spreminjanja gospodarskih okoliščin. Najemnik je torej izpostavljen tveganju izgube prihodkov iz poslovanja. Če prihodkov iz sredstev ni, naraste kreditno tveganje za upnika – najemodajalca.

2.3 Ocenjevanje in zavarovanje pred kreditnim tveganjem pri najemu

Najboljša preventiva pred kreditnim tveganjem je dobra preučitev najemnika, kakšno bonitetno oceno ima, ali ima morebitne blokade na transakcijskem računu, kakšna je njegova plačilna disciplina, redno spremljanje dokumentacije z zavarovalnimi policami predmetov najema in kakšna je ponudba na trgu, konkurenčna podjetja, kako se gibajo obrestne mere. V času gospodarske krize so lizing podjetja izpostavljena temu, da najemniki niso likvidni in zamujajo s plačili, ali pa do plačila sploh ne pride. Potrebna je proučitev najboljših možnosti za rešitev problema, saj je tako za upnika kot najemnika cilj preživetje podjetja in s tem možnost, da ob rešitvi likvidnostnih težav najemnik vrne upniku finančna sredstva in obresti.

Miheličeva (2009, str. 33) našteva najpomembnejše dejavnike za zmanjšanje kreditnega tveganja pri že obstoječih strankah: redni pregledi finančnih podatkov najemnikov, spremljanje plačil obrokov, računanje povprečnih zamud v plačilih. Pomembno je predvidevanje možnih scenarijev in možnost zavarovanja pred tveganjem.

Zavarovanje tveganja pri najemu

Za dajalca najema je največje zavarovanje pri najemu lastništvo nad predmetom najema. Vendar so čedalje bolj v uporabi dodatna zavarovanja za zmanjšanje tveganj. Kakšno zavarovanje bo upnik zahteval od najemnika, je odvisno od njegove bonitetne ocene, vrednost zavarovanja pa je visoka toliko, da pokrije vrednost predmeta pogodbe, obresti, sodne izterjave ter morebitne ostale stroške, ki bi nastali ob neizpolnjevanju obveznosti.

Avmedoska (2005, str. 24) opredeljuje uspešno zavarovanje tisto, ki je v ustreznem razmerju med višino naložbe z vsemi pritoki in vrednostjo zavarovanja. Z ustreznim zavarovanjem je najemnik dodatno motiviran, da poravnava svoje obveznosti, ki so navedene v pogodbi.

Miheličeva (2009, str. 35) našteva naslednja zavarovanja za zmanjševanje kreditnega tveganja pri najemih:

- **višja lastna udeležba** oziroma polog se izpolnjuje glede na to, kakšno boniteto ima podjetje. Boljša ko je ocena, manjša je nagnjenost h kreditnemu tveganju. Zato se v največ primerih zahteva le 10–30 % lastna udeležba;
- **višja obrestna mera** da najemodajalcu več obresti in s tem si zagotovi višje prihodke iz financiranja;
- **krajša doba financiranja** omogoča, da bo imel najemodajalec terjatev oziroma najem poplačan v krajšem roku;
- **plačilo DDV-ja ob podpisu pogodbe** zmanjša verjetnost nevrnitve tega najemodajalcu, saj lahko najemnik izbira, ali bo plačal DDV takoj ali na odlog;

- **poroštvo tretje osebe** je aktualno, kadar najemnik ni kreditno sposoben za financiranje določenega predmeta in ko nima ustrezne bonitetne ocene. Najemodajalec preuči kreditno sposobnost poroka, in če je porok ustrezen tako finančno kot bonitetno, bo lahko najemodajalec ob neplačilu najemnika terjal poroka. Poroštvo je lahko subsidiarno ali solidarno. Po 65. členu ZGD-1 je treba poroštva in druga jamstva po vrstah jamstev z navedbo stvarnih jamstev izkazovati kot izvenbilančne potencialne obveznosti;
- **povratni odkup** je možnost, da dobavitelj odkupi predmet ob neizpolnjevanju obveznosti najemnika. Odkupna cena je določena že na začetku pogodbe, predmet najema pa je v lasti najemodajalca dokler ni predmet v celoti plačan s strani dobavitelja;
- **menica** omogoča imetniku izkoristek kredita oziroma izplačilo zneska ob zapadlosti;
- **dogovor o prodaji** podpišeta najemodajalec in dobavitelj predmeta najema. Dobavitelj se obveže, da bo izvedel prodajo predmeta najema, in s tem na svoje stroške prevzame predmet, ga transportira in hrani, dokler ne najde ustreznega kupca, ki bi kupil predmet po najboljši ceni. Dogovor o prodaji začne veljati s podpisom in se sklene do izpolnitve vseh obveznosti po najemni pogodbi;
- **vinkulacija v korist najemodajalca** je izjava zavarovanca, da bo zavarovalnica po nastopu zavarovalnega primera izplačala zavarovalnino na vinkulaciji določeni osebi (vinkulantu) oziroma da se brez privolitve te osebe (vinkulanta) zavarovalnina zavarovancu ne sme plačati.

Pri dajanju finančnih poroštev je porok izpostavljen kreditnemu tveganju, medtem ko je prejemnik zavarovanj zmanjšal kreditno tveganje. V izkazih je to treba razkriti, saj vse vpliva na zanesljivost denarnih tokov iz bilančno pripoznanih sredstev (Slapničar, 2009).

2.4 Računovodsko poročanje pri poslovnem najemu

Podjetja se v času gospodarske krize spopadajo ne le z odločitvami, kako naj financirajo svoja sredstva, temveč tudi, kako bodo to financiranje prikazala v svojih bilancah. Pogosto je prav način poročanja v bilancah razlog, zakaj se podjetja odločijo za eno ali drugo vrsto najema. V Sloveniji podjetja za poročanje o poslovnih najemih uporabljajo Mednarodne standarde računovodskega poročanja in Slovenske računovodske standarde.

Razdelitev najema na finančnega in poslovnega je po računovodskih standardih poročanja ključnega pomena. Po obeh standardih je poslovni najem opredeljen kot najem, pri katerem ne pride do pomembnega prenosa tveganj in koristi, povezanih z lastništvom. S tem so povezane zahteve glede pripoznanja v bilanci stanja. V primeru finančnega najema, najemnik prikaže predmet financiranja v izkazu finančnega položaja kot sredstvo in obveznost, kar povzroča stroške amortizacije amortiziranih sredstev in finančni odhodek v vsakem obračunskem obdobju (MSRP 7). Pri poslovnem najemu, pa se

najemnine pripoznajo kot odhodek po enakomerni časovni metodi v celotni dobi najema, razen če kaka druga dosledna podlaga bolj ustreza časovni razporeditvi uporabnikovih koristi (MSRP 7). Predmeta poslovnega najema najemodajalec ne izkazuje kot svojega opredmetenega osnovnega sredstva.

Najemnik poslovnega najema prikazuje nabavno vrednost predmeta najema izvenbilančno, po vrednosti, ki je enaka njegovi pošteni vrednosti ali dejanski nabavni vrednosti. Plačani obroki so njegovi odhodki in morajo biti časovno usklajeni skozi uporabo predmeta. Stroški storitev, povezani z usposobitvijo oziroma vzdrževanjem sredstva za uporabo (stroški zavarovanja, vzdrževanja, popravil in podobno) se pripoznajo kot stroški v obdobju, v katerem nastanejo (Hieng, 2006, str. 87).

Mednarodni računovodski standard 17 (v nadaljevanju MRS 17) zahteva, da morajo najemniki poleg tistega, kar zahteva Mednarodni standard računovodskega poročanja 7, razkriti obveznost najmanjše vsote najemnin le pri nepreklicnih poslovnih najemih, vse prihodnje najmanjše podnajemnine,¹ za katere se pričakuje, da bodo prejete iz nepreklicnih podnajemov na dan bilance stanja. Prav tako morajo razkriti tudi najemnine in podnajemnine, pripoznane v izkazu poslovnega izida (uspeha) obdobja z ločenimi zneski najmanjših najemnin, pogojnih najemnin in podnajemnin. Razkriti morajo tudi splošen opis najemnikovih pomembnih najemnih dogovorov, ki so vključeni, a niso omenjeni za opredelitev plačil pogojnih najemnin, obstoj in pogoje možnosti obnovitve nakupa in določb o postopnem povečevanju najemnin, ter omejitve, ki jih postavljajo določbe o najemu, kot so tiste, ki se nanašajo na dividende, dodatno zadolževanje in nadaljnje najeme (MRS 17).

Pri pisanju naloge sem veliko pozornosti namenila podjetjem, ki imajo po mojih podatkih sklenjene pogodbe za poslovni najem. Po pregledovanju njihovih letnih poročil in finančnih izkazov sem ugotovila, da vsa podjetja prikrivajo poslovne najeme z namenom, da se lahko dodatno financirajo, na primer s posojili. Po SRS in MSRP je treba razkriti poslovni najem v pojasnilih izkazov. Želela sem izračunati kazalnike zadolženosti, vendar v letnih poročilih nisem dobila nobenih podatkov za izračun. Do tega pripelje dejstvo, da so podjetja bolj zadolžena, kot je vidno uporabnikom izkazov. Vendar uporabniki izkazov nismo samo potrošniki, temveč tudi banke in podjetja, ki na podlagi finančnih izkazov podjetij dajejo finančna sredstva. Ti zato utrpijo povečano kreditno tveganje, saj so po računovodskih podatkih podjetja manj tvegana, manj zadolžena in imajo boljšo bonitetno oceno, realno stanje pa je popolnoma drugačno. Zaradi možnosti nepriznanja sredstev v bilancah le-te ne izražajo dejanske zadolženosti najemodajalca.

¹ Podnajemnina oziroma podnajemna pogodba – je najemna pogodba, katere posebnost je, da najemnik predmet najemne pogodbe da naprej v (pod)najem nekemu drugemu. Za podnajemne pogodbe glede poslovnega prostora se uporabljajo pravila o podnajemu in »splošna« pravila o najemu.

Z namenom, da uporabniki izkazov ne bodo več podcenjevali zadolženosti podjetja in obsega sredstev, iz katerih izhajajo bodoči denarni tokovi, sta FASB (angl. *Financial Accounting Standards Board*) in IASB (angl. *International Accounting Standards Board*) pripravila dokument za diskusijo o ukinitvi računovodske obravnave poslovnega najema tako, da se ga izenači z obravnavo finančnega najema. Diskusija je trajala od 19. marca do 17. julija 2009, končna izdaja standarda pa naj bi bila leta 2011 (Mills, 2008, str. 1)

IASB in FASB naštevata serijo težav, ki se pojavijo ob delitvi najema na finančni in poslovni najem. Te težave so (Snapshot, Leases-Preliminary views, 2009, str. 2):

- podobne transakcije so lahko knjižene kot zelo različne, saj delitev na finančni in poslovni najem povzroča, da so gospodarsko podobne transakcije knjižene različno, kar pa zmanjšuje preglednost računovodskih izkazov in primerljivost za vlagatelje;
- ko gre za poslovni najem, ki ga najemnik knjiži izvenbilančno, so vlagatelji in uporabniki računovodskih izkazov nagnjeni k različni oceni tveganj zaradi težje razumljivosti in slabše informiranosti.

Ob vsaki predložitvi sprememb in novih standardov se pojavljajo tudi kritike. Na primer:

- da se morajo podjetja zavedati, da novi standard prinese spremembe ne samo v bilanci stanja (povečanje sredstev in obveznosti) temveč tudi v izkazih poslovnega izida pri najemojemalcu, ki ne bo knjižil stroškov najemnin. Poslovni izid pa namesto tega zmanjšuje amortizacija, izid iz rednega delovanja pa finančni odhodki (Mills, 2008, str. 3);
- da bodo novi standardi povzročili neizmerno težavnost pripravnikom računovodskih izkazov in posledice ne bodo le v povečanju najemnikovih sredstev in obveznosti (Leaseurope, 2009, str. 1). Kot prednost sklenitve najemne pogodbe sem omenila tudi preprostost sklepanja posla. Večina najemnih pogodb je fleksibilna glede podaljševanja pogodbe za določen čas, novi standardi pa naj bi od najemnika predmeta zahtevali, da že ob sklenitvi pogodbe oceni trajanje najema in da ob vsakem datumu poročanja vnovič določi trajanje najema. To je sicer težko podati, saj so današnje tržne razmere zelo negotove;
- zaradi novega standarda naj bi podjetja, ki se odločijo za najem, zaradi višjih pripoznanih sredstev v njihovih bilancah stanja morala imeti več dodatnega kapitala. Uporabniki računovodskih izkazov pa tako ali tako predvidijo in naredijo popravke v računovodskih izkazih za plačila najemov in s tem novi standard ne bi pomembno vplival na ocene finančnega položaja najemojemalcev.

Evropska industrija ne bo naklonjena takšnemu standardu, saj tako najem ne predstavlja več takšnih ugodnosti financiranja za podjetja, ki se srečujejo s težavami pridobivanja novega financiranja.

Kljub kritikam je IASB lansko leto proučil povratne informacije in povzetke razprav predhodnih pogledov na nove računovodske standarde najemnika. Potrdili so jih oktobra na skupni seji. V naslednjih mesecih letošnjega leta lahko pričakujemo objavo osnutka novih računovodskih standardov, leta 2011 pa je predvideno, da bodo standardi izdani (Leases, IASB, 2009).

3 POSOJILO

3.1 Ocenjevanje in zavarovanje pred kreditnim tveganjem pri posojilu

V pričujočem delu primerjam kreditno tveganje, ki izhaja iz izpostavljenosti upnika pri posojilu ali pri najemu. Medtem ko je pri poslovnem najemu upnik na nek način zavarovan z lastništvom nad predmetom najema, se pri posojilu upnik lahko zavaruje z zavarovanjem posojila. Zavarovanje je namenjeno temu, da se upnik (banka) zavaruje, ko se izkaže, da jemalec posojila zaradi različnih okoliščin, kot sta na primer smrt ali pomanjkanje finančnih sredstev, ni sposoben odplačati svojih obveznosti do upnika. Zaradi teh okoliščin banka oziroma upnik poskrbi za kritje, s katerim se bo posojilo odplačalo. Oblika zavarovanja je odvisna od vrste posojila in mora zagotavljati zadostno jamstvo za poplačilo obveznosti. V Sloveniji je zavarovanje finančnih terjatev urejeno z Zakonom o finančnih zavarovanjih (Ur. l. RS št. 47/2004, v nadaljevanju ZFZ), Obligacijskim zakonikom (Ur. l. RS št. 83/2001, v nadaljevanju OZ), Stvarnopravnim zakonikom (Ur. l. RS št. 87/2002, v nadaljevanju SPZ) in Zakon o izvršbi in zavarovanju (Ur. l. RS št. 51/1998, v nadaljevanju ZIZ).

Arhar et al. (2005, str. 5) delijo zavarovanja na stvarna in osebna:

Stvarna zavarovanja so tista, pri katerih ima finančna institucija pravico do takojšnjega pridržanja in unovčenja sredstva za zavarovanje. Oblike zavarovanj so zavarovanja s premoženjem:

- zavarovanje z nepremičninami,
- zavarovanje z denarnimi sredstvi (lastna udeležba),
- zavarovanje s premičninami – lombard,
- police življenjskega zavarovanja.

Osebna zavarovanja so tista, kjer se primernost presoja po kreditni sposobnosti bonitete njihovih dajalcev. Primeri osebnih zavarovanj so:

- poročstva/garancije,
- menica, ki jo izda posojilojemalec,
- menica, ki jo izda tretja oseba.

V nadaljevanju prikazujem nekatere značilne oblike zavarovanja kreditnega tveganja pri nas in v svetu, ki se uporabljajo za pravne osebe.

3.1.1 Zavarovanje z menico družbe

Z menico se izdajatelj zaveže, da bo plačal sam ali pa bo po njegovem nalogu upravičenemu imetniku menice plačala tretja oseba določeno vsoto denarja v določenem času in na določenem kraju. Izstavitelj biank–menice banki omogoča, da v primeru nevrčila posojila ob dospelosti izpolni biank–menico na saldo zneska odobrenega posojila in pripadajočih obresti ter označi dospelost z datumom, ko predloži menico v plačilo.

3.1.2 Hipoteka oziroma zastavna pravica na nepremičnini

Hipoteka daje upniku prednostno plačilno pravico iz vrednosti zastavljene nepremičnine. Poplačilna pravica nastopi z zapadlostjo terjatve in je določena glede na višino terjatve in predmeta zavarovanja. Banka v svoje zavarovanje sprejme nepremičnine, ki so na ozemlju Republike Slovenije in so vpisane v zemljiško knjigo. Na sodišču se zastavna pravica oziroma hipoteka evidentira na drug dokument (kupoprodajna pogodba), ki predstavlja lastništvo zastavljene nepremičnine.

Značilnost zastavljene nepremičnine je neposestnost, kar pomeni, da jo lastnik lahko uporablja brez omejitev, vendar jo je treba zavarovati pred rizikom uničenja in zavarovalno polico vinkulirati v korist banke. Z vinkulacijo je škodni zahtevek, ki ga izplača zavarovalnica, najprej ponujen banki, šele potem lastniku premičnine ali nepremičnine.

3.1.3 Zastava bančne vloge

Gre za obliko zavarovanja, ko se deponent z depozitno vlogo zaveže, da bo za dobo veljavnosti posojila vezal sredstva v njegovi polni vrednosti. Ob nevrčilu lahko banka porabi sredstva za poravnavo obveznosti iz kreditne pogodbe. Takšna vrsta zavarovanja je najpopolnejša in ne tako pogosta.

3.1.4 Poroštvo

Porok se upniku zaveže, da bo izpolnil oziroma poplačal obveznost glavnega dolžnika, ki ne bi mogel poravnati pogodbenih obveznosti. Poroštvo se lahko daje v obliki solidarnega ali subsidiarnega poroštva. Pri subsidiarnem poroštvu se porok obveže, da bo plačal dolg v imenu dolžnika, če po pisnem pozivu upnika ne izpolni svojih obveznosti. Solidarno poroštvo pa omogoča, da upnik zahteva izpolnitev dolžnikove obveznosti tako od

dolžnika kot od poroka. Od vseh oblik poroštev je najpogostejša oblika poroštva, ki je dana na menici v obliki meničnega avala.

3.1.5 Zavarovanje z zastavo vrednostnih papirjev

Banka vzame v zavarovanje le kakovostne vrednostne papirje, ki kotirajo na borzi. Potrebna je natančna analiza nihanja tržnih vrednosti določenih vrednostnih papirjev in tudi določitev vrednosti, ki bo upoštevana ob zastavi. Zaradi zmanjšanja tveganja ob nihanju tečajev banka določi nižjo vrednost od realne ali pa razmerje skupne vrednosti zastavljenih vrednostnih papirjev do zneska posojila 1 : 1.

3.1.6 Zavarovanje z zastavo terjatev

S pogodbo o odstopu terjatev upnik prenese terjatev, ki jo ima do svojega dolžnika, na tretjo osebo. Dolžnik je o odstopu obveščen. Takšen način zavarovanja je uporabljan v primeru, ko je komitent banke kot upnik v dolgoročnem poslovnem razmerju z določenim poslovnim partnerjem. Preden se banke dokončno odločijo za takšno zavarovanje, vedno ugotavljajo boniteto plačnika terjatve, saj se želijo izogniti neplačilu.

3.1.7 Zavarovanje pri zavarovalnici

S tem zavarovanjem zavarovalnica krije škodo, ki nastane banki, ker ji kreditojemalec zaradi dokazane insolventnosti ni vrnil zneska odobrenega kredita. Zavarovalnica in zavarovanec skleneta zavarovalno pogodbo, s katero se dogovorita za sprejem posameznega odobrenega kredita v zavarovanje, skladno z določili zavarovalne pogodbe. Po izplačilu zavarovalnine zavarovanec s cesijsko izjavo prenese na zavarovalnico vse pravice, ki jih ima do kreditojemalca po kreditni pogodbi.

3.2 Računovodsko poročanje pri posojilu

Vrednotenje in razkritja dolgov v Mednarodnih računovodskih standardih obravnavajo standardi MRS 32, MRS 39, MSRP 7 in SRS 9, ki je usklajen s prvima dvema. MRS 32 je namenjen predstavitvi dolgov in razkritjem, MRS 32 obravnava določbe o priznavanju in merjenju dolžniških finančnih inštrumentov, MSRP 7 pa obravnava razkritja in zahteva razporeditev finančnih obveznosti po razredih (IFRS 7, 2007).

Katerokoli neizpeljano finančno sredstvo z določenimi ali določljivimi plačili (vključno s posojenimi sredstvi, poslovnimi terjatvami, finančnimi naložbami v dolžniške instrumente in vloge v bankah) lahko potencialno ustreza opredelitvi posojila in terjatve. Sem ne spadajo finančna sredstva, ki kotirajo na delujočem trgu (kotiran dolžniški instrument) (MRS 39).

V skladu z MRS in SRS se posojila ob začetnem pripoznanju merijo po odplačni vrednosti, kar pomeni, da odobreni vrednosti posojila prištejemo dodatne stroške posla, ki so neposredno povezani s pridobitvijo, izdajo ali odtujitvijo finančnega sredstva.

SRS 9 (2006) glede razkrivanja dolgoročnih dolgov predpisujejo, da so podjetja, ki niso zavezana reviziji, primorana v razkrivanje samo zakonsko določenih informacij in podatkov, preostala podjetja pa morajo zadostiti tudi zahtevam po razkrivanju v skladu z navedenim standardom. Pri dolgoročnih posojilih se razkriva datum zapadlosti v plačilo, obrestna mera in pogoji, pod katerimi so bili pridobljeni.

Za vsako vrsto dolgov se razkrivajo informacije o pošteni vrednosti dolga. Če se kakšen dolg obravnava po vrednosti, ki je drugačna od poštene vrednosti, se razkrije knjigovodska in poštena vrednost dolga ter razlog, da ni bila spremenjena knjigovodska vrednost, pa tudi narava dokazov (SRS 9, 2006).

Pri izpostavljenosti kreditnemu tveganju se razkriva vrednost, ki najbolje predstavlja največjo možno izpostavljenost takšnemu tveganju na dan bilance stanja, brez upoštevanja vrednosti kakršnegakoli poročstva, če druge stranke ne bi bile sposobne izpolniti svojih obveznosti, ki izhajajo iz finančnih instrumentov (SRS 9, 2006).

4 ZAHTEVA PO KAPITALU ZARADI KREDITNIH TVEGANJ IZ POSOJILA IN NAJEMA PO BASLU II

Na trgu finančnih storitev poznamo dva tipa dajalcev najema oziroma lizingodajalcev. Lizing podjetja, ki nastopajo na trgu kot podružnice bank (na primer NLB Leasing, UniCredit Leasing, BKS Leasing) in samostojna lizing podjetja (na primer Summit Leasing, Micra Leasing). Ena izmed glavnih lastnosti novega kapitalskega sporazuma Basel II je vplivanje in stopnjevanje povezanosti med matičnim podjetjem in njegovimi podružnicami, ki morajo sprejeti novi kapitalski sporazum, če je to storilo matično podjetje. Torej, če je lizing družba podružnica banke, ki je sprejela Basel II, mora tudi lizing družba sprejeti kapitalski sporazum Basel II (Equipment Leasing and Finance Foundation, 2003, str. 5).

Poslovne banke imajo poleg lastniškega kapitala dva glavna vira sredstev: depozite in najeta posojila. Glavna razlika med bankami in podjetji je v visoki zadolženosti bank, ki jo omogoča velika razpršenost naložb v različne sektorje in različne oblike naložb. Banke izvajajo mnogo aktivnosti, ki prinašajo prihodek, izvenbilančno. Izvenbilančne aktivnosti, kot so izdaja garancij, sindicirana posojila, odobravanje limitov maksimalne zadolženosti in garancijskih limitov, postajajo izredno pomembne, ker vse naštetе aktivnosti niso

prikazane v bilanci stanja, ampak so vodene izvenbilančno. Posledično se od bank zahteva, da oblikujejo kapital tudi za kritje kreditnih tveganj, ki so vezana na izvenbilančna sredstva, kot denimo pri poslovnem najemu.

Kapital je za banke izrednega pomena, saj deluje kot blažilnik nepričakovanih izgub in omogoča vodstvu banke, da preudarno upravlja s tveganji. Kapital v bankah predstavlja edino pravo zavarovanje pred izgubami (Dimovski, Gregorič, 2000, str. 104). Zaradi konkurence banke prevzemajo vedno več tveganj. Zato je postal nadzor nad kapitalom eden najpomembnejših dejavnikov učinkovitega upravljanja bank.

Bančna zakonodaja omejuje tveganja pri poslovanju bank tako, da predpisuje potrebno višino ustanovitvenega kapitala, kapitalsko ustreznost, obvezno likvidnostno rezervo, rezervo za tveganja in drugo.

Banka Slovenije v Sklepu o ocenjevanju izgub iz kreditnega tveganja bank in hranilnic predpisuje podrobnejši način ugotavljanja, merjenja in obvladovanja tveganj, ki jim je banka izpostavljena pri poslovanju, s tem da med drugim določa:

- merila za razvrščanje postavk po stopnji tveganj zaradi ocene kreditnih tveganj in izračun posebnih rezervacij, ki jih je banka dolžna oblikovati (banka mora v okviru predpisanih in internih meril razvrščati aktivne bilančne in zunajbilančne postavke po tveganosti v skupine na podlagi ocene sposobnosti dolžnika izpolnjevati obveznosti do banke ob dospelosti in ocenjevati višino potencialnih izgub iz naslova kreditnih tveganj) (Ur. l. RS, št. 28/2007).

Banka lahko oblikuje rezervacije za splošna bančna tveganja, namenjene kritju morebitnih izgub zaradi tveganj, ki izhajajo iz njenega celotnega poslovanja. Banke zaradi prilagoditve MSRP-jem oblikujejo ustrezne oslabitve in rezervacije glede na posebna tveganja, ki izhajajo iz posameznih poslov oziroma skupin iz posameznih poslov (176. člen ZBan-1).

Z navedenim želim pokazati, da so lizing podjetja, ki so del bančnih skupin, podvržena strožjim pogojem za ugotavljanje kreditnih tveganj kot samostojna lizing podjetja. To po eni strani povečuje zahteve po kapitalu, po drugi strani pa se od podjetij v bančni skupini zahteva boljše upravljanje s tveganji.

SKLEP

Prevzemanje kreditnega tveganja je sestavni del poslovanja bank in družb. Ker se ni mogoče izogniti tveganjem, je bistvenega pomena, kako opredeliti politiko upravljanja s tveganji in kako se najučinkoviteje zavarovati pred le-tem. V primeru previsoke izpostavljenosti tveganju, lahko banka oziroma kakšna druga ustanova ogrozi svoje varno poslovanje, s tem pa lahko zmanjša zaupanje v celotni finančni sistem.

Vsaka ustanova, ki ima namen ustvarjati dobiček, ima tudi namen, da posluje kar se da varno in z ustrežno količino kapitala, s katero se lahko zavarujejo pred izgubami, ki bi bile posledica izpostavljenosti različnim tveganjem. Tako banke kot podjetja imajo v svojih poslovnih poročilih poglavje, ki je namenjeno obvladovanju oziroma upravljanju tveganj.

Kot sem opisovala v diplomski nalogi, so posojila za upnika relativno tvegan posel, saj vedno obstaja tveganje, da dolžnik obveznosti ne bo poravnal. Prav tako je tvegan poslovni najem. Naj povzamem: posojilo je knjiženo v bilanci stanja, medtem ko poslovni najem ni razkrit – zato ga uvrščamo med zunanjebilančne posle. Za uporabnika računovodskih izkazov pa je glavnega pomena to, da je seznanjen, s kakšnim tveganjem ima družba opravka in kakšna je njena zadolženost. Poslovni najem je lahko prikrit zato se podjetje lahko še dodatno zadolžuje. Podjetje z zunanjebilančnimi posli olepšuje boniteto podjetja, saj tako v bilanci prikaže višji delež kapitala, posledično so računovodski kazalniki ugodnejši. Podjetje lahko prikrije neugodne poslovne rezultate in maksimalno izkoriščeno možnost zadolževanja s posojili.

IASB in FASB si prizadevata, da bo sprejet nov standard glede razkritij poslovnih najemov, ki bodo v finančnih poročilih razkriti tako kot finančni najemi, s tem pa bo uporabniku omogočena lažja primerjava in razumevanje med računovodskimi izkazi.

Povzemam dejstvo, da je poslovni najem z vidika netransparentnosti dolžnika za upnika lahko veliko bolj tvegan kot posojilo in da bo na izbrano tematiko še veliko razprav glede slabosti in izkoriščanj izvenbilančnega financiranja.

LITERATURA IN VIRI

1. Arhar, F., Fernau, H. & Vavti, S. (2005). *Tehnike zmanjševanja kreditnega tveganja (Credit Risk Mitigation) z uporabo instrumentov zavarovanj v okviru Basel II IRB pristopa*. Ljubljana: Unicredit Bank, d. d.
2. Avmedoska, A. (2005). *Uporaba instrumentov zavarovanj kreditnega tveganja pri bančnih naložbah*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
3. Banka Slovenije. (2007). *Proces ocenjevanja tveganj*. Nadzor bančnega poslovanja (februar, 2007). Ljubljana: Banka Slovenije.
4. Bergant, Ž. (1995). *Možnosti uporabe najema kot načina financiranja podjetij (1)*. Bančni vestnik 6, str. 27–30.
5. Bessis, J. (1998). *Risk management in banking*. New York: John Wiley & Sons.
6. Brealey, A. R., & Myers, C. S. (2000). *Principles of Corporate Finance. Sixth Edition*. Boston: Irwin/McGraw – Hill.
7. Dimovski, V. (1999). *Bančništvo*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

8. Dimovski, V. & Gregorič, A. (2000). *Osnove bančništva*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
9. *Nepremičnine na spletnih straneh*. Najdeno 29. julija 2009 na spletnem naslovu http://miha.ef.uni-lj.si/_dokumenti3plus2/191027/povzetkiskupaj.doc.
10. *Equipment Leasing and Finance Foundation*. Najdeno 5. julija 2010 na spletnem naslovu http://www.leasefoundation.org/pdfs/BaselII/Basel_II_White_Paper.pdf.
11. European businesses should be mindful of excessive complexity in newly published IASB proposals for lease accounting (Marec, 2009). Leaseurope. Najdeno 19. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.leaseurope.org/uploads/documents/press-releases/pr090320.pdf>.
12. Filipan, T. (2003). *Upravljanje kreditnega portfelja v poslovni banki*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
13. Financial Instruments: Disclosures. IFRS 7. Najdeno 2. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.iasplus.com/standard/ifrs07.htm>.
14. Gerbec, F. & Košir, B. (1999). *Pogodbe o leasingu*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
15. Grant, R. & Gent D. (1992). *Asset Finance and Leasing Handbook*. New York: Woohed-Faulkner.
16. Hempel George H., Simonson Donald G. & Coleman Alan B. (1994). *Bank Management*. Fourth edition. New York: John Wiley & Sons.
17. Hieng, R. (2006). *Najemi v novih SRS*. Revija IKS 9-10, str. 85-90.
18. International Accounting Standards Boards. (April, 2009). *Exposure Draft ED/2009/3: Derecognition. Proposed amendments to IAS 39 and IFRS 7*. Najdeno 21. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/74354283-FBBE-4B0D-9D45-FFB88BFE313B/0/EDDerecognition.pdf>.
19. International Accounting Standards Boards. Leases. Najdeno 21. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.iasb.org/Current+Projects/IASB+Projects/Leases/Leases.htm>.
20. Janevska, L. (2004). *Prenos kreditnega tveganja*. Bančni vestnik 3, str. 42–47.
21. Janevska, L. & Kovač, M. (2003). *Workshop on creditrisk, risk mitigation and securitization techniques. Poročilo delavnice*. Praga: Banka Slovenije.
22. Karpe, P. (1997). Upravljanje bančnih tveganj. Bančni vestnik 1-2. 36-38.
23. Kendall, R. (1998). *Risk management for executives*. London: Pitman Publishing.
24. Lampe, S. (2007). Rationing od A do Ž. Ljubljana. *Bančni vestnik*, 56 (6).
25. Leases preliminary views (marec, 2009). Discussion Paper. International Accounting Standards Board. Najdeno 21. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/FF3A33DB-E40D-4125-9ABD-9AF51EB92627/0/DPLeasesPreliminaryViews.pdf>.
26. Majič, M. (1999). *Obvladovanje poslovnih tveganj*. V gradivu za izobraževanje za pridobitev strokovnega naziva preizkušeni notranji revizor. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.

27. Mihelič, M. (2009). *Analiza kreditnega tveganja v liziškem sektorju*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
28. Mills, J. (avgust 2008). Update on Lease Accounting. *Leaseurope*. Najdeno 21. 5. 2010 na spletnem naslovu <http://www.leaseurope.org/uploads/documents/articles-interviews/Update%20on%20Lease%20Accounting%20Aug%202008.pdf>.
29. Obligacijski zakonik. *Uradni list RS* št. 83/2001.
30. Saunders, A. (2000). *Financial Institutions Management. A modern prospective*. Boston: Irwin/Mcgraw – Hill Companies, Inc.
31. Sklep o izračunu kapitala bank in hranilnic. *Uradni list RS* št. 28/2007.
32. Slapničar, M. (1999). *Sodobne metode upravljanja kreditnega tveganja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
33. Stvarnopravni zakonik. *Uradni list RS* št. 87/2002.
34. Slapničar, S. (maj, 2009). Razkritja izvenbilančnih poslov. *Zbornik referatov 12. Letne konference računovodij (str. 65–85)*. Portorož: Slovenski inštitut za revizijo.
35. Šubelj, T. (2000). *Vrste zavarovanj in njihova vloga pri obvladovanju kreditnih tveganj bank* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
36. Tirole, J., (2006). *The Theory of Corporate Finance*. New Jersey: Princeton University Press.
37. Zakon o bančništvu. *Uradni list RS* št. 131/2006.
38. Zakon o finančnem poslovanju podjetij. *Uradni list RS* št. 54/1999.
39. Zakon o finančnih zavarovanjih. *Uradni list RS* št. 47/2004.
40. Zakon o gospodarskih družbah. *Uradni list RS* št. 42/2006.
41. Zakon o izvršbi in zavarovanju. *Uradni list RS* št. 51/1998.
42. Zakon o minimalnih plačah. *Uradni list RS* št. 13/2010.
43. *Združenje bank Slovenije*. Najdeno 18. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.zbs-giz.si/zdruzenje-bank.asp?StructureId>.